

İSTATİSTİKLER IŞIĞINDA YAŞLI BAKIM HİZMETLERİ ALANINDA ÜLKEMİZDE UYGULANAN POLİTİKALAR

Zeynep Müjde SAKAR¹

Öz

Bu çalışma ile ülkemizde gerçekleştirilen yaşlı bakımıyla ilgili gelişmeler ele alınmıştır. Yaşlı bakımının dönem içerisinde geçirdiği değişim vurgulanmaya çalışılmış ve çekirdek aile, köyden kente göç gibi olguların üzerinde durularak yaşlı bakımıyla ilişkilendirilmiştir.

Çalışmamızın öznesi olan “yaşlı bakımı” konusunda Cumhuriyetin ilk yıllarında çalışmalar yeterli ölçüde değildir. Yaşlı bakımıyla ilgili çalışmalar genel manada yerel bir özellik taşıyordu. Bu dönemde genellikle belediyeler üzerinden yürütülmeye çalışılan sistem önemli ölçüde ihtiyacı karşılayamamıştır. İhtiyacı karşılama konusunda bir takım sıkıntıların çıkmasıyla bu alanda önemli çalışmalar yapıldı. Öyle ki 1960’larla birlikte hız kazanacak olan çalışmalar bugünün şekillenmesin de etkili olacaktır.

Özellikle 1961 Anayasası’nda sosyal devletten bahsedilmesi ve 1963’te Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü’nün kurulması bu yolda atılan önemli adımlar arasındadır. Ayrıca planlı kalkınma döneminin başlaması ve konumuzla ilgili bir takım çalışmaların üzerinde durulması gelişimin hızlanmasını sağlamıştır. Bütün bunların yanında 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nun kabul edilmesiyle ciddi anlamda mesafe alınmıştır. Son dönemde yapılan evde bakım hizmeti çalışmaları, destekleyici bakım hizmeti ve yaşlı yaşam evi gibi uygulamalar en yaygın yaşlı bakım hizmeti olan kurumsal, yatılı ve uzun süreli bakım hizmeti olan huzurevleri ve yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezlerine ve sosyal yardımlar kapsamında sağlanan aynı ve nakdi destekler bu konuda ne kadar ilerlediğimizin bir kanıtı niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: *Aile, Yaşlı, Yaşlılık, Sosyal Devlet*

¹ Doç. Dr., Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, E-posta: zeynep.sakar@harran.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6939-0009

SAKAR, Z.M.(2023). İstatistikler Işığında Yaşlı Bakım Hizmetleri Alanında Ülkemizde Uygulanan Politikalar. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 23(58), 179-203. DOI:10.21560/spcd.vi.1206746

POLICIES APPLIED IN OUR COUNTRY IN THE FIELD OF ELDERLY CARE SERVICES IN THE LIGHT OF STATISTICS

Abstract

In this study, the developments in elderly care in our country are discussed. The change in the elderly care during the period was tried to be emphasized and it was associated with the elderly care by emphasizing the nuclear family, migration from the village to the city.

Studies on “elderly care”, which is the subject of our study, were not sufficient in the first years of the Republic. Studies on elderly care were generally of a local character. In this period, the system, which was generally tried to be carried out through municipalities, could not meet the need to a great extent. With the emergence of some problems in meeting the needs, important studies were carried out in this field, so much so that the works that would gain momentum with the 1960s would also be effective in shaping today.

In particular, the mention of the social state in the 1961 Constitution and the establishment of the General Directorate of Social Services in 1963 are among the important steps taken in this direction. In addition, the beginning of the planned development period and the focus on some studies related to our subject have accelerated the development. In addition to all these, significant progress has been made with the adoption of the Social Services and Child Protection Agency Law No. 2828. Recent practices such as home care services, supportive care services and elderly living homes are proof of how far we have progressed in this regard.

Keywords: *Family, Elderly, Old Age, Social State*

GİRİŞ

Aile geçmişten günümüze toplumların çekirdeğini oluşturan en temel yapıdır. Bu yapının korunup nesiller boyunca geleceğe aktarılma arzusu her devlet için bir varlık sebebi olmuştur. Öyle ki toplumu oluşturan bu yapıda oluşabilecek bir çatlak devletlerin sarsılmasına hatta yıkılmasına kadar gidebilecek bir sürecin başlangıcı kabul edilebilir. Bu durumu çok iyi kavrayan ve tarih sahnesine çıktığı ilk günden bugüne kadar çeşitli unsurlarla etkileşim halinde olan Türk devletleri “aile” olgusunu çok iyi idrak ederek bu kuruma her dönemde hak ettiği değeri fazlasıyla göstermişlerdir.

Uzun bir zaman yolculuğu sonunda bugüne kavuşan aileye yakından bakmak ailede yaşanan değişim ve gelişimi daha net görmek açısı çalışmamıza ışık tutacaktır. Çünkü Türk ailesi Cumhuriyet öncesinde 3 temel unsur üzerine şekillenmiştir; tarih, gelenek ve inaçlar (Doğan, 2009: 264). Eski Türk toplumlarında aile hakkında Bamsı Beyrek hikayesinde kız ve erkek çocuklarının eşit olmaları dikkat çekerken Marko Polo'nun ailede büyüklere saygı konusuna değinmesi ve küçüklerin isteyerek ana babalarına hürmet göstermelerini vurgulaması bizim için önemli hususlardır (Erkul, 2002: 104). Bundan sonraki süreçte Türklerin Müslüman olması ve İslam'ın aileye verdiği öneme baktığımızda aslında benzer durumların varlığından söz etmemiz mümkündür. Öyle ki çocuklar, anne ve babalarına hürmet edip saygı göstermelidirler. Günah olmayan isteklerini yerine getirmeliler, yanlarında olmadıkları zamanlarda ziyaretlerine gitmeliler ve ihtiyaçlarını karşılamalıdır (Yavaş, 1986: 348). Anlaşılabacağı üzere sevgi ve saygının her dönemde ön planda olduğu görülmektedir.

Aile içerisinde sevgi ve saygı unsurlarının bireyler arasında karşılıklı varlığını hissettirdiği bu temel yapıda her üyenin belirli bir rolü vardır. Öyle ki ailenin toplumsal rol dağılımı siyasal örgütlenmenin rol dağılımında etkili olmuştur. “Devlet baba” anlayışı bunun bir sonucudur. Ailede babanın bütün fertleri koruyan ve kollayan otoriter yapısı Türk devletlerinde halkını kucaklayan bir siyasal anlayışın büyük ölçüde ortaya çıktığı nokta kabul edilmiştir. Bu bağlamda geçmişten günümüze Türk devletlerinin ihtiyaç sahiplerinin yanında olma anlayışı karakteristik bir özellik haline gelmiştir.

Cumhuriyet Öncesi Sosyal Hizmetler ve Yaşlı Bakımı

“Sosyal hizmet” Türk devletlerinde ilk dönemlerden itibaren var olmuş önemli bir kavramdır. Yukarıda da belirtildiği gibi “devlet baba” anlayışı bu hizmetin verilmesinde ana rol oynamaktadır. Bunun yanında İslam dini de sosyal hizmetler konusuna değer vermektedir. Öyle ki bu konuda bağlayıcı hükümlerin varlığı bunu bize ispat etmektedir. İlerleyen dönemlerde ise git gide kurumsal bir kimliğe bürünecek olan sosyal hizmetlere birçok kurum eklense de özellikle “Darülaceze” den yola çıkılarak dönemin politikaları değerlendirilecektir.

Bilge Kağan'ın “Tanrı lütfettiği için (ve ben de) kutlu ve bahıtlı olduğum için ölmek üzere olan milleti diriltip doyurdum. Çıplak milleti giyimli kıldım; yoksul milleti zengin kıldım” (Alyılmaz, 2002: 760) sözleri devlet ve milletin iç içe geçtiğinin, sosyal hizmet konusunda adımlar atıldığının kanıtı niteliğindedir. Bundan sonraki süreçte yaşanan İslam'ın fakirlere zekat verilmesini emretmesi, Selçuklular devrinde çeşitli vakfiyelerin kurulması, bu konuda ne kadar hassas olunduğunun birer ispatıdır. Bütün bu gelişmeler gösteriyor ki bazı çevrelerce kabul edilen sosyal hizmetlerin Avrupada kurulan hayır cemiyetleri neticesinde görüldüğü tezi böylece ortadan kaldırılmıştır (Türkmen, 1987: 1).

Toplumunu sağlıklı bir şekilde yetiştirmek, kültürel yönden geliştirmek ve bireyler arasında uyumu sağlamak için öğrenci, fakir ve kimsesizlere yardımın önemini bilen İslam ve Osmanlı ileri gelenleri birçok hayır kurumu kurdular (Kazıcı, 2014: 44). Bu kurumlardan biri de hiç şüphesiz ki imaretlerdir. Fakirlere ve medrese talebelerine sıcak yemek dağıtmak amacıyla kurulmuş (Ertuğ, 2000). bu yapıya kısaca “aşevi” demek yerinde olacaktır. Yine İslam dünyasında klasik hastanelerin genel adı olan “bimaristan” la uzun yıllar boyunca farklı coğrafyalarda farklı isimlerle karşılaşıldı. Osmanlı Devleti'nde XVI ve XVII. yüzyıllarda çeşitli çevrelerin ihtiyaçlarını karşılamak için bimaristan, bimarhane, tumarhane, şifahane veya darüşşifa denilen sağlık alanına ilişkin kurumlar hayata geçirildi (Terzioğlu, 1992).

II. Abdülhamid, devletin gerçekleştirdiği sosyal refah programlarının ve bunun getirdiği kurumsallaşmanın öncüsü konumundadır. Bu sistemli çalışmaya yakından bakılacak olunursa II. Abdülhamid Avrupada görülen yararlı çalışmaları geleneksel yollarla getirmeyi amaçladı. Bunun içindir ki modern,

kurumsallaşmış sosyal refah uygulamalarını kendi hazinesinden destekleyerek modern ve gelenekseli bir noktada birleştirdi (Akyol, 2013: 36). Hamidiye Etfal Hastanesi ve Darülaceze bu dönem hayır kurumlarının başlarında gelmekteydi.

Yaşlı ve ihtiyaç sahiplerine hizmet ederek Osmanlıdan Cumhuriyete büyük bir kazanımın öncüsü olan Darülaceze'ye çalışmamızın bu kısmında biraz yakından bakalım. İlk defa devlet tarafından planlanarak açılan bir kurum olma özelliği taşıyan Darülaceze'nin amacı "*İstanbul da doğmuş ve yerleşmiş olup ta malul, iş göremez durumda olan geçinmesini temin edecek miktarda mala malik olmamakla beraber kazanabilme imkânlarından da aciz olduğu halde İstanbul da veya taşrada kanunen kendisine bakacak kudrette ve mükellefiyette bulunmayanlar ve sokakta bulunmuş olanlara hizmet etmektir.*" (Akyol, 2013: 41) şeklinde nizamnamesinde yer almaktadır. Bunun yanında kurumun bazı gelir kaynakları da şu şekilde belirlenmiş:

*"*Belediye dairelerince vezinleri noksan olduğu için zabtedilmiş ekmeklerin bedeli,*

**Tiyatro biletlerine eklenecek 20şer ve 40'ar paralık Darülaceze pullarının satılmasından elde edilen gelir,*

**Belli bir yer gösterilmeyerek fukaraya vasiyet edilen akçeler,*

**Verilecek maden işletmesi imtiyazlarında ve sair teşebbüsler imtiyazlarında münasip suretlerle –mesela Darülaceze pulu ile- alınacak paralar."* (Türkmen 1987: 88). Böylesine ince ayrıntıların düşünülerek hazırlığı yapılan müessese Türkiye Büyük Millet Meclisi döneminde doğrudan hükümete bağlandı. Cumhuriyetin ilanından bir süre sonra da Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti'ne geçti. 15.10.1924 tarih ve 970 sayılı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile de Darülaceze Müessesesi İstanbul Belediyesi'nin himayesine girdi. 1998 yılında Danıştay, 1916 tarihli Darülaceze Nizamnamesi yürürlükte olmasına rağmen 1924 yılında idari tasarrufla Müessesesinin Belediye'ye bağlı olmasının hukuka uygun olmadığına karar kıldı ve bu tarihten sonra Darülaceze tekrar doğrudan İçişleri Bakanlığına verildi (Güngör, 2009: 161).² Görüldüğü gibi

² Darülaceze, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olarak hizmet vermekte olan, özel kuruluşlar statüsünde bir yapıdır.

sağlam temeller üzerine oturtulmaya çalışılan ve zamanın ötesine geçmeyi başaran Darülaceze bugünde ilk günkü heyecanla misafirlerini ağırlamaktadır.

Yaşlı Bakım Hizmetlerine Olan İhtiyaç

Dünya Sağlık Örgütü ilk defa 1963 yılında kronolojik yaşla ilgili bir sınırlandırma yaptı. Belirlenen aralıklara göre 45-49 yaş arası orta yaş, 60-74 yaş arası yaşlılık, 75-84 yaş arası ihtiyarlık, 90 yaş ve üzeri ise ileri ihtiyarlık olarak sınıflandırdı. Günümüzde ise 18-65 yaş aralığını genç kabul edip, 65-74 yaş aralığını genç yaşlı, 74-84 aralığını yaşlı, 85 ve üzeri yaştakileri ise çok yaşlı olarak belirledi (Altunay, Özkul, 2022). Geçmişin geleceğe bir emaneti olarak gördüğümüz yaşlılarımız toplumsal yaşamın vazgeçilmez değerleridir. Bu değerler özellikle İslam dini ve Türk kültürüyle yoğrularak yüzyıllarca varlığını devam ettirdi. Sanayi devriminin gerçekleşmesi ve dünyada yeni bir ekonomik modelin ortaya çıkması insan hayatında bir takım değişimi beraberinde getirdi. Öyle ki ekonomik kazancın toplumda dengesiz dağılması ve büyük şehirlerin kurulmasıyla insanların birbirlerinden uzaklaşması, doğurganlık oranının düşerek insan ömrünün uzaması bir takım yeni durumları da hayatımıza kattı. Bu durumların geleneksel Türk aile sistemine de bir yansıması olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle köyden kente göç, istihdam koşullarındaki değişimler gibi diğer faktörler de bu süreçte önem arz etmektedir. Yine bu doğrultuda araya giren mesafelerin aile içerisinde geçmişte kurulan bağların zayıflamasını tetikledi. Böylece yaşlı bakımında bir takım yeni uygulamaların hayatımıza girmesine neden oldu. Bu bağlamda aşağıda verilen tabloda gösterilen yaşlı nüfusuyla ilgili oranlar bu konunun ne kadar hassas ve üzerinde düşünülmesi gerektiğini özetlemektedir.

Tablo 1: Yaş Gruplarına Göre Türkiye’de Nüfusun Dağılımı (Selek, Balta, 2020: 76)

| Yaş Grupları (Yüzde) | | | | | | |
|----------------------|--------------|------|-------|------|-------------|------------------------|
| Yıl | Toplam Nüfus | 0-14 | 15-64 | 65+ | Ortanca Yaş | Yaşlı Bağımlılık Oranı |
| 1935 | 16.158.385 | 41,4 | 54,7 | 3,9 | 21,2 | 7,14 |
| 1940 | 17.820.950 | 42,1 | 54,3 | 3,5 | 19,6 | 6,51 |
| 1945 | 18.790.174 | 39,5 | 57,1 | 3,3 | 20,0 | 5,85 |
| 1950 | 20.947.188 | 38,3 | 58,4 | 3,3 | 20,1 | 5,66 |
| 1955 | 24.064.763 | 39,3 | 57,3 | 3,4 | 20,4 | 5,99 |
| 1960 | 27.754.820 | 41,2 | 55,2 | 3,5 | 20,3 | 6,40 |
| 1965 | 31.391.421 | 41,9 | 54,1 | 4,0 | 19,3 | 7,33 |
| 1970 | 35.605.176 | 41,8 | 53,8 | 4,4 | 19,0 | 8,17 |
| 1975 | 40.347.719 | 40,6 | 54,8 | 4,6 | 19,5 | 8,39 |
| 1980 | 44.736.957 | 39,1 | 56,1 | 4,7 | 19,9 | 8,45 |
| 1985 | 50.664.458 | 37,6 | 58,2 | 4,2 | 20,9 | 7,22 |
| 1990 | 56.473.035 | 35,0 | 60,7 | 4,3 | 22,2 | 7,06 |
| 2000 | 67.803.927 | 29,8 | 64,5 | 5,7 | 24,8 | 8,83 |
| 2010 | 73.722.988 | 25,6 | 67,1 | 7,2 | 29,2 | 9,57 |
| 2015 | 78.741.053 | 24 | 67,8 | 8,2 | 31 | 12,2 |
| 2016 | 79.814.871 | 23,7 | 68,0 | 8,3 | 31,4 | 12,3 |
| 2017 | 80.810.525 | 23,6 | 67,9 | 8,5 | 31,7 | 12,6 |
| 2018 | 81.867.223 | 23,5 | 67,8 | 8,7 | 32,0 | 12,9 |
| 2019 | 83.154.997 | 23,1 | 67,8 | 9,1 | 32,4 | 13,4 |
| 2023 | 86.907.367 | 22,6 | 67,2 | 10,2 | 33,5 | 15,2 |
| 2040 | 100.331.233 | 19,3 | 64,4 | 16,3 | 38,5 | 19,6 |
| 2050 | 104.749.423 | 17,8 | 62,0 | 20,2 | 40,5 | 25,3 |
| 2060 | 107.095.998 | 16,9 | 60,4 | 22,6 | 42,3 | 37,5 |
| 2080 | 107.100.904 | 15,7 | 58,7 | 25,6 | 45,0 | 43,6 |

Tabloda 1935 yılından başlayarak önce günümüze kadar ve sonra da projeksiyonlar da ekleyerek 2080 yılına kadar Türkiye nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı verildi. Ayrıca yaşlanmanın en önemli göstergesi kabul edilen ortanca yaş ve yaşlı bağımlılık oranları bu tabloda mevcuttur. Bu tablo göz önüne alındığında açıkça görülmektedir ki 1935 yılından başlayarak 2080 yılına kadar dalgalanmalar olsa da ortanca yaş ve yaşlı bağımlılık oranı sürekli

olarak artma yönünde bir ivmeye sahiptir. Buna bağlı olarak Türkiye nüfusunun 0-14 yaş grubu 2080 yılına kadar kademeli olarak azalmaktadır. Başka bir deyişle nüfus projeksiyonları 0-14 yaş grubundaki azalış ve yaşlı grubundaki artışın çok hızlı olacağına işaret etmektedir. Günümüze yakın tarihler incelendiğinde 2019 yılı için 83.154.997 olarak kaydedilen Türkiye nüfusunun %23,1'i 0-14 yaş grubuna, yüzde 67,8'i çalışma dönemindeki gruba ve %9,1'i 65 yaş üstü gruba aittir. 2023 yılında ise nüfustaki artışın çocuk yaş grubu ve orta yaş grubu yüzdesini düşürdüğü buna karşılık 65 yaş üstü yüzdeyi arttırdığı açıktır. 2040 yılında Türkiye nüfusu içerisinde her 6 kişiden 1'i 2080 yılında ise her 4 kişiden 1'i 65 yaş ve üstü yaş grubuna dahil olacaktır.

Nüfus tablolarında yüzdelik halde yaş grupları dağılımının analizine ek olarak bakılacak en önemli göstergelerden biride ortanca yaştır. Ortanca yaş bir nüfusta yaşlar küçükten büyüğe doğru sıralandığında ortada bulunan yaştır. Başka bir deyişle 2023 yılında Türkiye nüfusunun yarısı 33,5 yaşının altında diğer yarısı ise bu yaşın üstünde bulunacaktır. Aynı yorum 2080 yılı için yapılırsa ortanca yaş olan 45 yaş sınırına göre Türkiye nüfusunun yaşlandığı açık bir şekilde görülmektedir. Yani orta yaşın sayısal olarak artması o ülkenin yaşlı bir nüfusa sahip olduğunu belirtir.

1923-1960 Yılları Arası Yaşlı Bakım Hizmetleri

Önceki başlıklarda da değindiğimiz üzere Türk kültürü ve İslam dini çocuklar ve yaşlılar konusunda hassasiyet göstermekteydi. Toplumun geleceği ve hafızasını oluşturan bu iki grup aslında toplum olma bilincinin de en önemli değerleriydi. Cumhuriyetle birlikte bu değerleri koruma noktasında bir takım önlemler alındı ve politikalar üretildi. Daha sonra bu politikalar gelişerek kurumsal bir kimlik kazandı. Şimdi tarihsel süreçte bu kurumsallaşmanın nasıl şekillendiğini göreceğiz.

1921 Anayasası Kurtuluş Savaşı sürecine denk geldiği için kısa ve genel bir anayasa olma özelliği taşımaktadır. Burada temel beklenti toplumun kurtuluşu olduğu için yaşlı haklarına yer verilmemiştir. Daha sonra yürürlüğe giren 1924 Anayasası'nda da tıpkı 1921 Anayasası'nda olduğu gibi yaşlılara yönelik özel olarak hazırlanmış bir madde bulunmamaktadır.

1930 yılına geldiğimizde ise 1580 sayılı kanun ile belediyelere bakıma muhtaç kişilerin korunması konusunda aşağıda belirtilen maddeye istinaden bir takım sorumluluklar verildi.

Madde 15 - Belediyelerin kanunlar ve nizamnamelerle muayyen hukuku, buna mukabil beldenin ve belde halkının sıhhat, selâmet ve refahını temin, intizamını halelden vikaye maksadile yapacağı vazifeleri vardır.

Bu vazifeler aşağıda yazılanlarla, ayrıca kanun ve nizamname ve talimatnamelerle muayyen hususlardır:

45 - Yetimhane, acezehane, doğum ve emzirme ve mecburi olarak meccanî doğum evleri tesisat ve teşkilâtı ve mahalleri Sıhhat Vekâletince tayin ve tasdik edilmek şartile tımarhane, fennî tebhirhane ve tathir istasyonları vücude getirmek ve işletmek;

48 - Yersiz, yurtsız olanlara iş bulmak, bunlardan garip olup çalışamayanları memleketine göndermek, kimsesiz kadın ve çocukları korumak;

69 - Fakirler için yatı evleri yapmak ve idare etmek (Resmi Gazete, 1930: 8822, 8824-8825) gibi konumuzla ilgili hükümlerden burada bahsedildi.

Sosyal hizmetlerin yürütülmesinde belediyeler gibi gönüllü kuruluşlarda rol almışlardır. Bursa Darülaceze'ye Yardım Derneği gibi. Öyle ki bu derneğin genel menfaatlere yarar derneklerden sayılması; Danıştay'ın 24/09/1945 tarihli ve 45-133-106 sayılı kararı üzerine 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun 37. maddesine dayanılarak Bakanlar Kurulunca 12/11/1945 tarihinde kararlaştırılmıştır.³

1949 yılına kadar himayeye muhtaç çocuk ve yaşlılara Darülaceze ve Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti hizmet vermekteydiler. Ancak bu kuruluşların yetersiz olduğu görüldü ve 5387 sayılı "Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun" çıkarıldı. Böylece devletin de bu konuda daha aktif rol alması gerektiği bu işin sadece gönüllü kuruluşlar vs. ile olmayacağı anlaşıldı (Türkmen, 1987: 151).

1961-1982 Yılları Arası Yaşlı Bakım Hizmetleri

Bir önceki başlıkta değindiğimiz 1921 ve 1924 Anayasalarında olduğu gibi 1961 Anayasası'nda da yaşlılara özel direk ifadeler yer almamaktadır. Bunun yanında 1961 Anayasası'nda ilk kez açık bir şekilde sosyal devletten bahsedilmiştir. Bu bağlamda 2. maddede yer alan ifade "MADDE 2.- Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir("anayasa.gov.tr", 2022)". şeklindedir. Ayrıca Anayasa da yer alan "MADDE 35.- Aile Türk toplumunun

³ BCA, 30.18.1.2.109.67.4

temelidir. Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri, ailenin, ananın ve çocuğun korunması için gerekli tedbirleri alır ve teşkilâtı kurar(“anayasa.gov.tr”, 2022).” hükmü ile de sosyal görevlerden bahsedildiğini söyleyebiliriz.

Anayasa da yer alan yukarıda ki ifadelerin yanında 1959 yılında kurulmuş olan Sosyal Hizmetler Enstitüsüne bağlı Sosyal Hizmetler Akademisi ilk mezunlarını 1965 yılında verdi. Bu gelişmelerin yanında diğer bir önemli adım da 1963 yılında Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğünün kurulmuş olmasıdır (Taşgın, Özel, 2011: 180). Müdürlük, *her türlü sosyal yardım ve sosyal güvenlik hizmetlerini düzenlemek, korumaya muhtaç çocuklarla sakatlar ve ihtiyarların bakım, yetiştirilme ve rehabilitasyonunu ve çalışma gücünden yoksun fakir kimselerin sosyal güvenliğini sağlamak ve Sosyal Hizmetler Enstitüsünün idari ve bilimsel işlerini kovalama ve denetimini yapmakla görevlidir* (Resmi Gazete, 1963: 1). Bütün bu gelişmeler gösteriyor ki planlama ve alt yapı konusunda çalışmalara ağırlık verilmiştir. Bu çalışmaların yanında hayır kurumlarının da aktif rol aldığını görüyoruz. Bu bağlamda merkezi Konya’da bulunan “Cemiyeti Hayriye” Derneği’nin genel menfaatlere yarar derneklerden sayılması Bakanlar Kurulunca 27/09/1962 tarihinde kararlaştırılmıştır.⁴ Bahsi geçen dernek Konya Meram’da beş yüz yataklı darülacezenin 18 Ağustos 1962 Cumartesi günü saat 18.30’da temelini atmıştır.⁵

Bütün bu olumlu adımların yanında bir takım aksaklıkların da var olduğu görülmektedir. Birinci Beş Yıl Kalkınma Planı 1963 Yılı Programında “Sosyal Hizmetlerin ve fonların işbirliği halinde yürütülmesi için Sosyal Hizmetler Kurumu kurulması yolunda gerekli çalışmalar yapılacaktır.” ifadesi yer almaktadır. 1964 Yılı Programı’nda ise “Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca hazırlanmış bulunan “Sosyal Hizmetler Akademisi Kanun Tasarısı”, “Sosyal Hizmetler Kurumu Kanun Tasarısı” Bakanlıklarca incelenecektir.” şeklinde bir açıklama bulunmaktadır. 1965 Yılı Programına geldiğimizde ise “Sosyal Hizmetlerin ve fonların tek elden yürütülmesini ve etkisinin arttırılmasını sağlayacak Sosyal Hizmetler Kurumunun kurulması gecikmektedir. Bu kanun ile ilgili tasarının da henüz tamamlanmamış bulunması faaliyetlerin sınırlı kalmasına sebep olmaktadır.”⁶ özeleştirisi aslında konunun tam ve net bir özeti

⁴ BCA, 30.18.1.2.166.45.15

⁵ BCA, 30.1.0.0.22.126.4

⁶ BCA, 30.1.0.0.51.308.1

niteliğindedir. Yıllar birbirini takip etse de ilerleme konusunun ağır aksak kalması yapılan diğer çalışmalarında amacına ulaşmasını yavaşlatmıştır.

Çalışmamızın bu kısmında 1961 Anayasası sonrası geçtiğimiz ve sosyal hizmetler konusunda konumuza ışık tutacak “Planlı Kalkınma” dönemlerini inceleyeceğiz:

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planına baktığımız zaman sosyal hizmetler konusunda şu bilgilere ulaşıyoruz:

***Ana İlkeler ve Metot:** Sosyal hizmetler, çeşitli çevrelerde ortaya çıkan sosyal düzensizlik ve bozuklukların giderilmesini amaç eden bir kurumdur. Bu amacı gerçekleştirmek için de devletin ve onunla işbirliği yapacak olan çeşitli gönüllü kuruluşların çalışmalarına ihtiyacı vardır.

***Durum:** Sosyal hizmet çalışmaları bu konuda yetişmiş eleman sayısının yetersizliği sebebiyle çeşitli gönüllü kuruluşlarla ve ayrıca kamu kuruluşları tarafından dağınık ve programsız olarak yürütülmek zorunda kalmıştır.

***Hedefler:** Bu anlatılan durumlar bağlamında toplumsal ve hatta kişisel refahın ve sağduyunun sağlanabilmesi için yaşlı bakımı, engelli ve mahkumiyet sonrası durumda olan vatandaşların işe uyum çalışmaları, eğitim ve maddi durumu uygun olmayan mahallelerde ortaya çıkan olayların çözülmesi çalışmaları, nüfus plânlaması uygulanmasına yardım ele alınacaktır.

Korunmaya muhtaç çocukların bakımı ve yetiştirilmeleri, çocuk suçluluğunun önlenmesi, çocuk emeğinin kötüye kullanılmasının önlenmesi, çocuk refahının sağlanması gibi hususlar amaç alınacaktır.

***Yatırımlar:** Bu amacı gerçekleştirmek üzere yapılacak yatırımlar Tablo 2’de gösterilmiştir.

***Tedbirler:** a. İl seviyesinde “Koordinasyon Kurulları” kurulması kararı alınmıştır. Bu kararın alınmasındaki temel sebep sosyal hizmetlerin kurulma esası itibarıyla gönüllü kuruluşlar ile yürütülecek bir hizmet olduğu için bu kuruluşların birbirleri ile ve kamu otoriteleriyle işbirliğini sağlamaktır. Bu alanlarda gönüllü yatırımların mümkün mertebe arttırılması, çalışılan ortakların da yerli kaynakları kullanacak hale getirmeleri için gerekli tedbirler alınacaktır. Kamu kaynakları öncelikle gönüllü tasarrufları harekete geçirmekte başarı gösterenlere verilecektir.

- b. Sosyal hizmetlerin konusu kapsamında olan fonların ve hizmetlerin işbirliği içinde tek elden yürütülmesi için “Sosyal Hizmetler Kurumu” kurulacaktır.
- c. Sosyal hizmetler alanında yetişmiş personel olmadığından, personel yetiştirilmesine önem verilecek ve kurulmuş bulunan Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu geliştirilecektir.
- d. Memur ve işçi dışında kalan yurttaşlar için sosyal sigorta kurulması ile ilgili olanaklar araştırılacaktır.
- e. Cezaevlerinden tahliye edilenlerin işsiz kalarak tekrar suç işlemelerine engel olmak amacıyla bu durumda olan kişilere iş sağlamak için patronaj teşkilâtının kurulması konusunda gerekli tedbirler alınacaktır (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963: 427, 428).

Tablo 2. Yatırımlar (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963: 428)

| Yatırım Giderleri | 1963 | 1964 | 1965 | 1966 | 1967 | Toplam |
|---------------------------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|--------------|
| BİNALAR | | | | | | |
| Korunmaya Muhtaç Çocuklar | 1600 | 1000 | 700 | 1700 | 3000 | 8000 |
| Yaşlılara Bakım Evleri | 1400 | 700 | 700 | 1400 | 1400 | 5600 |
| Rehabilitasyon Merkezleri | 800 | 1000 | 1200 | 1500 | 1500 | 6000 |
| Ara Toplam | 3800 | 2700 | 2600 | 4600 | 5900 | 19600 |
| DONATIM VE GEREÇ | | | | | | |
| Korunmaya Muhtaç Çocuklar | 700 | 500 | 300 | 800 | 1500 | 3800 |
| Yaşlılara Bakım Evleri | 600 | 300 | 300 | 600 | 600 | 2400 |
| Rehabilitasyon Merkezleri | 500 | 700 | 800 | 1000 | 1000 | 4000 |
| Ara Toplam | 1800 | 1500 | 1400 | 2400 | 3100 | 10200 |
| TOPLAM YATIRIM GİDERLERİ | 5600 | 4200 | 4000 | 7000 | 9000 | 29800 |

(Bin TL)

1963-1967 yılları arasında yatırım giderlerinin yer aldığı tablo 2'ye bakacak olursak bu giderlerin büyük çoğunluğunun bina yapımı için ayrıldığını görmekteyiz. 1964 ve 1965 yıllarında yatırım giderlerinin binalar ve donatım-gereç harcamalarına ayrılan payı diğer yıllar göz önüne alındığında daha düşük olduğu fark edilmiştir. Bununla beraber tabloda verilen tüm yıllar için açıkça görülüyor ki bina gideri için ayrılan pay her zaman donatım ve gereç için ayrılan paydan daha fazla olmuştur. Diğer taraftan yaşlı bakım evlerinin donatım ve gereçlerinin tamamlanabilmesi için ayrılan bütçenin hemen hemen iki buçuk katınının yaşlı bakım evleri binalarına harcanmak üzere ayrıldığını da görmekteyiz.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı incelendiğinde, yaşlıların bakımı ile ilgili olarak yapılan çalışmalar belediyelerin, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının görev alanına girdiğini görmekteyiz. 1960 yılı sonuçlarına göre 65'ten yukarı yaşta olan 928.723 kişi bakıma muhtaç olanlarla, diğer çalışamayacaklara 12 belediyenin açtığı güçsüzler yurtları ve Sağlık Bakanlığının bir tane 200 kişi kapasiteli ihtiyarlık Bakım Yurdu hizmet sağlamakta ve bu hizmet barındırmadan öteye geçememektedir (İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968: 231, 232). Verilen bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere yaşlılara bakım konusunda hala çözmemiz gereken bir takım problemler bulunmaktadır.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının konumuzla ilgili bölümü şu şekildedir; “toplumsal güvenlik sisteminin yaygınlaştırılmasının yanı sıra, yaşlı, kimsesizler, korunmaya muhtaç çocuklar, toplumsal sorunları olan gençler, engelli gruplara sosyal hizmet ve sosyal yardımların götürülmesi, bu amaçla huzurevi, kreş, rehabilitasyon ve diğer toplumsal hizmet tesislerinin kurulması ve geliştirilmesi, bu hizmetleri tek elde toplayacak bir sosyal hizmetler kurumunun kurulmasıyla sağlanacaktır(Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979: 282, 283).” Açıklanan her kalkınma planında çok doğru tespitlerin yapılmaktadır. Ancak planlanan çalışmaların hayata geçirilmesi konusunda bir takım aksaklıkların yaşandığı görülmektedir.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planına baktığımız zaman çalışmamızla ilgili aşığıdaki kararların alındığını görmekteyiz. Sosyal hizmet programlarının ihtiyacı karşılayabilmesi, huzurevi sayılarının arttırılarak var olan kurumlardaki kalitenin iyileştirilmesi amaçlanmıştır.

649. Sosyal hizmet programları korunmaya, bakım veya yardıma muhtaç aile, çocuk, sakat, yaşlı ve diğer kişilerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenerek yaygınlaştırılacaktır.

652. Sosyal hizmet programlarının uygulanmasında korunmaya muhtaç çocuk, muhtaç sakat ve muhtaç yaşlıya öncelik tanınacaktır.

656. Muhtaç ve yaşlı kişileri huzurlu bir ortamda korumak ve bakmak, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan huzurevlerinin gittikçe artan ihtiyaçlar karşısında sayıca ve nitelikleri itibariyle yeterli seviyeye çıkarılmasına çalışılacaktır.

667. Hızla artan ihtiyaç karşısında kreş, gündüz bakımevi, huzurevi ve benzeri sosyal tesislerin açılmasına özel sektör teşvik edilecektir (Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985: 155,156).

1982 Sonrası Yaşlı Bakım Hizmetleri

1982 yılında ülkemizde kabul edilen ve halen yürürlükte olan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 61. maddesinde yer alan “Devlet harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malül ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Yaşlılar, Devletçe korunur, Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur(“mevzuat.gov.tr”, 2022).” ifadeler sosyal hizmet açısından ihtiyacı olanlara yönelik hükümleri açıklamaktadır. Bu durum Anayasanın 2. maddesinde ifade edilen sosyal devlet anlayışının bir sonucudur. Bu bağlamda kabul edilen 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu da sosyal devlet anlayışının tamamlayıcı bir özelliğini taşımaktadır. Kanunla birlikte “korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, sakat, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumlulukları ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri (Resmi Gazete, 1983: 6)” belirlenmiştir. Ayrıca kanunun 3. Maddesinde muhtaç yaşlı “sosyal veya ekonomik yönden yoksunluk içinde olup korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç statüsündeki kişi(Resmi Gazete, 1983: 7)” şeklinde tanımlanmıştır. Huzurevleri ise “muhtaç yaşlı kişileri huzurlu bir ortamda korumak ve bakmak, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşu (Resmi Gazete, 1983:7)” olarak ifade edilmiştir.

Bu dönemde yapılan diğer önemli bir çalışma ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'dur. Kanunla muhtaç durumda bulunan vatandaşlara yardım etmek ve sosyal adaleti pekiştirici tedbirler almak hedeflenmiştir. Bu hedeflerin yerine getirilebilmesi için Başbakanlığa bağlı ve T.C. Merkez Bankası nezdinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur. Kurulan fonda toplanan kaynağın ülke çapında ihtiyaç sahibi vatandaşlara ulaştırılabilmesi için her il ve ilçede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının kurulması planlanmıştır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının gelirleri, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan aktarılacak meblağdan, Mahalli İdare bütçelerinden % 2 oranında ayrılacak paydan (Köyler hariç), fitre, zekât, kurban derileri ve bağırsak yardımlarından, işletme ve iştiraklerden elde edilecek gelirlerden ve diğer gelirlerden oluşmaktadır (*Resmi Gazete, 1986: 1-3*).

Yukarıda anlatılan gelişmeleri tamamlayıcı bir nitelik taşıyan ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun 9'uncu maddesinin (g) fıkrası ile 34 ve 35 inci maddeleri gereğince düzenlenen "Kamu Kurum ve Kuruluşları Bünyesinde Açılacak Huzurevlerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik" konumuzun anlaşılmasında önemli bir yer tutmaktadır. Öyle ki yönetmelik ile huzurevi açma işlemleri, personelin nitelik, nicelik ve sorumlulukları, fiziki özellikleri ve kuruluş bölümleri ile hizmet ve işleyiş hakkında kuralları belirlenmiştir.

Adı geçen yönetmeliğin 9. maddesinden yola çıkarak huzurevinde sorumlu müdür, sosyal çalışmacı, psikolog, tabib, fizyoterapist, diyetisyen, hemşire, yaşlı bakıcı ve diğer personel çalıştırıldığını görmekteyiz. Bunun yanında 17. madde de yaşlı kabulüyle ilgili istenen belgeler şöyle sıralanmaktadır: dilekçe, nüfus cüzdanı örneği, Sağlık raporu (Yaşlının bulaşıcı ve sürekli tıbbi bakım isteyen bir hastalığı bulunmadığını, ruhsal dengesinin yerinde olduğunu, alkolik ve uyuşturucu madde bağlantısı olmadığını kanıtlayıcı raporları kapsar.) ve sosyal inceleme raporu şeklindedir. 18. madde de ise kuruluşlarda ücret alınması halinde yaşlı başına alınacak bakım ücreti kamu kurum ve kuruluşunun ilgili birimlerince her mali yılbaşında belirlenir. Belirlenen tavan ücret miktarı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne bağlı huzurevleri için belirlenen en yüksek aylık bakım ücretini aşamaz. Yaşlıların beslenmelerini içeren 19. madde de huzurevlerinde bulunan yaşlılara sabah kahvaltısı ile öğlen ve akşam yemeklerinin verilmesinden bahsedilmektedir. Yaşlıların gıda ve beslenme rasyonları,

sağlıklı yaşlıların ihtiyaçlarını karşılayabilecek günlük kalori ve besin istihkakları hakkında teklifleri kapsayan “Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Huzurevlerinde uygulanan gıda rasyonu”nda belirtilen esaslardan yararlanılarak düzenleneceği bildirilmektedir (*Resmi Gazete, 1987: 3,7*). Bahsi geçen bütün bu çalışmalar göz önünde bulundurularak tablo 3’te yer alan verileri yorumlamak konumuzun anlaşılması bakımından yol gösterici olacaktır.

Tablo 3. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çalışmalarına İlişkin Seçilmiş Veriler (Türkiye İstatistik Yıllığı, 1990: 175)

| | 1983 | 1984 | 1985 | 1986 | 1987 | 1988 | 1989 | 1990 |
|---|--------|--------|--------|-------|--------|--------|--------|--------|
| Teşkilat | | | | | | | | |
| İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü | 15 | 35 | 46 | 48 | 54 | 66 | 70 | 72 |
| Çocuk Yuvası | 31 | 43 | 47 | 48 | 57 | 62 | 63 | 64 |
| Yetiştirme Yurdu | 80 | 81 | 82 | 83 | 84 | 85 | 85 | 89 |
| Huzurevi | 12 | 12 | 17 | 22 | 23 | 24 | 25 | 32 |
| Kreş ve Gündüz Bakımevi | 30 | 28 | 28 | 24 | 26 | 27 | 27 | 27 |
| Rehabilitasyon Merkezi | 3 | 5 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 |
| Hizmet Götürülen Kişi Sayısı | | | | | | | | |
| Korunmaya Muhtaç Çocuklar (çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, koruyucu aileler) | 16.238 | 16.452 | 17.595 | 18758 | 18.710 | 19.203 | 18.252 | 18.504 |
| Yaşlılar | 1590 | 1590 | 2261 | 3051 | 3161 | 3211 | 3331 | 4076 |
| Özürlüler | 498 | 1000 | 77 | 108 | 100 | 94 | 367 | 421 |
| Kreş Çocukları | 3300 | 3410 | 3795 | 3660 | 3563 | 3623 | 2210 | 2695 |
| Gelir (*000 000 TL)* | | | | | | | | |
| Hazine Yardımı | - | 8731 | 10111 | 11465 | 11472 | 22055 | 39634 | 100707 |
| Katma Bütçe Geliri | - | 2576 | 5000 | 7500 | 10000 | 14000 | 20000 | 70000 |

*2828 Sayılı Kanun’la kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü’nün gelir kaynakları, katma bütçe esası içinde yeni kurallara bağlanmış bulunduğu ve kurum bu gelir kaynaklarını 1984 mali yılından başlayarak kullanmaya başladığı için 1983 yılı rakamlarına yer verilememiştir.

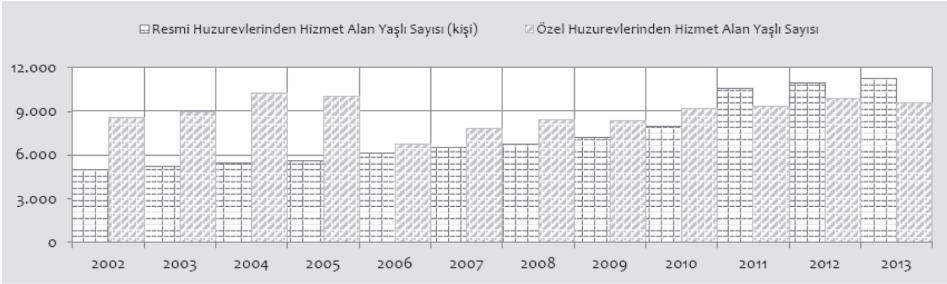
Yukarıdaki tablo incelendiğinde 1983 verileri ile başlayan bilgilere göre huzurevi sayısı 12 ve bu huzurevlerinde kalan yaşlı birey sayısı ise 1590 kişidir. 1984 huzurevi ve yaşlı sayısında değişiklik yaşanmamıştır. Ancak 1985 yılından başlayarak 1990 yılına kadar huzurevi sayısındaki artışa paralel olarak bu evlerde kalan yaşlı birey sayısında da artış gözlenmiştir. Hatta tek bir huzurevinde yaklaşık 133 yaşlı bireyin kaldığı yine bu tablo ayrıntılı incelendiğinde göze çarpmaktadır. Bu oran 1986 yılında huzurevi başına 138 birey ile en üst seviyeye çıkmış bu tarihten sonra tekrar ortalama seviyesine inmiştir. Diğer taraftan 1984-1985 yılları arasında huzurevi artış yüzdesinin yaklaşık %50 ile en yüksek seviyesine çıktığı söylenebilir. 1986-1989 yılları arasında huzurevi sayısında bariz bir artış da gözlenmemiştir.

2000’li yıllara geldiğimizde yaşlı bakımıyla ilgili birçok yeni uygulamanın hayata geçtiğini görüyoruz. Bu uygulamaların başında yaşlı bireyler için ilk kez evde bakım hizmeti verilmesi gelmektedir. Bunun yanında destekleyici bakım hizmeti de yine bu dönemde hayata geçirilen bir başka yeniliktir. 2012 yılında “Yaşlı Yaşam Evi” projesi hayatımıza girmiştir. Bütün bunların yanında toplumsal alanların iyileştirilerek onlar adına hayatın kolaylaştırılması hedeflenmiştir. Ayrıca yaşlı bakım programları açılarak nitelikli personel yetiştirilmiştir (Üz, Kara, 2022: 143). Bu gelişmeler toplumumuzun en büyük değerlerinden olan yaşlılarımızın daha iyi yaşam koşullarına ulaşabilmeleri içindir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı faaliyet raporlarından elde ettiğimiz verilerle yapılan çalışmaları somutlaştırmış olacağız. 2011 yılında toplam 496 kapasiteli 7 huzurevi hizmete açılmıştır. Bunun yanında Sosyal Güvenlik Kurumu’ndan toplam 1876 kapasiteli 4 Dinlenme ve Bakımevi devralarak hizmet kalitesini arttırmıştır. 2011 yılı Aralık ayı sonu itibariyle 11.659 kapasitesi bulunan 106 huzurevinde 10.590 yaşlıya hizmet verilmiştir (ASPB 2011 Yılı Faaliyet Raporu: 103). 2016 yılı faaliyet raporu incelendiğinde, Bakanlığa bağlı 140 Huzurevinde 14.439, Bakanlık harici 227 yaşlı bakım kuruluşunda ise 16.236 yaşlıya bakım sağlandığı görülmüştür. Bakanlığımız huzurevlerinde kalanlardan 7.861 yaşlı ücretli iken 4.341 yaşlı ise ücretsiz bakım hizmeti almaktadır. 161 kapasiteli 41 yaşlı yaşam evi hizmet sağlamakta olup aktif olarak 157 yaşlı bakım görmektedir. 2016 yılında 8 adet yaşlı bakım kuruluşu hizmete açılmıştır(ASPB 2016 Yılı Faaliyet Raporu: 105). Bahsi geçen faaliyet raporlarının

dışında tablo 4'te verilen 2002-2013 yılları arasındaki huzurevlerinden hizmet alan kişi sayıları verileri konuyu özetlemek bakımından önemlidir.

Tablo 4. Huzurevlerinden Hizmet Alan Kişi Sayısı (ASPB 2013 Yılı Faaliyet Raporu: 96)



2011'den 2013 yılına kadar resmi huzurevlerinden hizmet alan yaşlı sayısı, özel huzurevlerinden hizmet alan yaşlı sayısını geçmiş durumdadır. 2004 ve 2005 yıllarında ise bu durumun tam aksine özel huzurevleriyle resmi huzurevleri arasındaki farkın özel huzurevleri lehine olduğu görülmektedir.

Yukarıda bahsi geçen dönemlerin yanında bugünkü durumu daha da iyi değerlendirebilmek için aşağıdaki verileri kullanacağız. Böylece “bugün” yapılmış ve ileride yapılabilecek politikaların da anlamlandırılmasını kolaylaştırmış olacağız.

Tablo 5. Bakanlığa bağlı huzurevi sayısı, kapasitesi ve huzurevlerinde kalan yaşlı birey sayısının yıllara göre dağılımı (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2022: 91)

| Yıllar | Huzurevi Sayısı | Kapasite | Bakılan Yaşlı Sayısı |
|-------------|-----------------|----------|----------------------|
| 2022(Eylül) | 168 | 17.499 | 13.687 |
| 2021 | 165 | 17.091 | 12.686 |
| 2020 | 158 | 15.975 | 13.970 |
| 2019 | 153 | 15.385 | 13.888 |
| 2018 | 146 | 14.967 | 13.883 |
| 2017 | 144 | 14.793 | 13.692 |

Bakanlığa bağlı huzurevi sayısında 2017 den itibaren 2022 Eylül ayına kadar inceleme yapıldığında belirgin bir artış olduğu dikkat çekmiştir. Yine bu yıllar arasında huzurevi sayısındaki artışa paralel olarak huzurevleri kapasitesinin de arttığı söylenebilir. Ancak bu kuruluşlarda bakılan yaşlı sayısında

2021 yılındaki azalma göz ardı edilemez. Kapasite bakımından en büyük artış oranının 2021 yılında olduğu görülmektedir. Bu verilerin yanında aşağıda verilen tablo ile birlikte 2022 yılı daha ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

Tablo 6. Kamu, özel, diğer kamu kuruluşlarına ait huzurevleri sayısı, kapasiteleri ve bakılan yaşlı sayısı (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2022: 92)

| Yatılı Bakım Huzurevleri 2022 | Huzurevi sayısı | Kapasite | Bakılan kişi sayısı |
|---|------------------------|-----------------|----------------------------|
| Bakanlığımıza Bağlı Huzurevleri | 168 | 17.499 | 13.687 |
| Diğer Kamu Kuruluşlarına Ait Huzurevleri (MEB, Belediyeler) | 21 | 2.981 | 1.784 |
| Özel Huzurevleri | 261 | 17.252 | 12.476 |
| TOPLAM | 450 | 37.732 | 27.947 |
| Bakanlığımıza Bağlı Huzurevleri Kapasitesine Dâhil Olan Yaşlı Yaşamevleri | 5 | 24 | 15 |
| Yaşlı Gündüz Yaşam Merkezi | 37 | 642 | 538 |

Tabloya göz attığımızda 2022 yılının huzurevi sayılarının Bakanlığa bağlı, özel huzurevleri ve diğer kamu kuruluşlarına bağlı toplamda 450 olduğu görülmektedir. Bu sayı ayrıntılı incelendiğinde Bakanlığa bağlı huzurevlerinin oranının toplam yüzdelik içindeki payının en yüksek olduğu söylenebilir. Buradan hareketle huzurevleri sayılarının bu dağılımına bağlı olarak kapasitenin çoğunluğunun da bakanlığa bağlı olduğu sonucuna erişilebilmektedir. Bu kuruluşlarda bakılan yaşlı kişi sayısının yaklaşık %50'lik diliminden fazla olan kısmının yine Bakanlığa bağlı huzurevlerinde olduğunu geri kalan kısmının ise özel huzurevlerinde ve diğer kuruluşlara ait olduğu açıktır. 2022 yılının baz alındığı bu tabloda yer alan verilerde yaşlı yaşam evlerinin ve gündüz yaşam merkezlerinin de dâhil olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Her dönemde varlıklarını muhafaza eden sosyal yardım müesseseleri II. Abdülhamid ile birlikte kurumsallaşma yolunda önemli bir adım atmışlardır. İhtiyaç sahiplerine gidecek olan hizmetin daha planlı ve verimli olması amacıyla bir takım hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Öyle ki yapılan çalışmalar Cumhuriyet dönemine de bir temel oluşturmuştur.

Çalışmamızın öznesi olan “yaşlı bakımı” konusunda Cumhuriyetin ilk yıllarında çalışmalar yeterli ölçüde değildir. Bu dönemde Genellikle belediyeler üzerinden yürütülmeye çalışılan sistem önemli ölçüde ihtiyacı karşılayamamıştır. Daha sonra atılan bir takım adımlar bu konuda ilerlemenin önünü açmıştır. Özellikle 1961 Anayasası’nda sosyal devletten bahsedilmesi ve 1963’te Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü’nün kurulması bu yolda atılan önemli adımlar arasındadır. Ayrıca planlı kalkınma döneminin başlaması ve konumuzla ilgili bir takım çalışmaların üzerinde durulması gelişimin hızlanmasını sağlamıştır. Bütün bunların yanında 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nun kabul edilmesiyle ciddi anlamda mesafe alınmıştır. Son dönemde yapılan evde bakım hizmeti çalışmaları, destekleyici bakım hizmeti ve yaşlı yaşam evi gibi uygulamalar bu konuda ne kadar ilerlediğimizin bir kanıtı niteliğindedir.

Önümüzdeki dönemlerde bu alanda aşağıda belirtilen önerilerin uygulanması alanın gelişmesine katkı sağlayacaktır.

1- Engelli Vatandaşlara Sağlanan Devlet Desteğinin 65 Yaş Üstü tüm Bireylere de Ödenmesi

Günümüzde engelli yaşlı bireylerin engelli olduklarını doktor raporuyla ispatladıkları takdirde belli miktarda devlet desteği yapılmaktadır. Engelli vatandaşlara sağlanan devlet desteğinin 65 yaş üstü tüm bireylere de ödenmesi büyük önem arz etmektedir. Devlet bütçesi açısından 65 yaş üstü bireyin yaşadığı evde bulunan hane halkının maaşlarının toplamının 2/3’ü asgari ücretin altında kalıyorsa hane gelir seviyesi düşük bir ailedir. Ayrıca sosyal devlet olmanın gereği hanelere devlet desteğinin sağlanmasıdır. Uygulanacak bu yöntemle hem hane halkına destek sağlanması hem de yaşlıların fiziksel ve ruhsal sıkıntılarının önüne geçilmiş olacaktır. Böylece aile bağlarının güçlenmesi ve geleneklere bağlılığın motivasyonunu da artırılmış olacaktır.

2- Aktif Yaşam Merkezlerin Nüfus Yoğunluğuna Göre Sayılarının Artırılması

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yaşlılar için aktif yaşam merkezi projesi mevcuttur. Yaşlı bireylere yönelik kurulan aktif yaşam merkezi, yaşlılara günlük yaşam faaliyetlerinde yardımcı olmak, sosyal, fiziksel, psikolojik destek hizmeti sunmak için hayata geçirilmiştir. Merkezlerde, teknoloji kullanımından spor, okuma gibi aktivitelere, yalnızlıkla baş etme yollarından, hastalıklardan korunma, beslenme ve ilaç kullanımına kadar çeşitli alanlarda hizmet veren bu yaşam merkezleri her ilde açılmıştır. Fakat her ilde bir yaşam merkezi yerine her ilde nüfusun yoğunluğuna göre farklı mahallelerde oluşturulması gerekmektedir. Böylece açılacak olan yeni aktif yaşam merkezleriyle tanışan yaşlıların yaşamlarını daha aktif sürdürmeleri ve hayata tutunmaları daha da artacaktır

3- Yaşlı İnsanlar için Toplu Taşıma Hizmetlerinin Geliştirilmesi

Yaşlıların sağlık kuruluşuna, çarşıya, pazara ve ilçe merkezine erişimlerinde toplu ulaşıma dair hizmetlerden tam olarak faydalanabilmeleri için bu hizmetler ihtiyaca uygun geliştirilebilir

4- Akıllı Ev ve Destek Teknolojilerinin Geliştirilmesi

Akıllı ev ve destek teknolojileri sosyal bakım, güvenlik ve sağlık hizmetlerinin, yaşlıların kendi yaşam alanlarına taşınmasını, böylece gittikçe artan sosyal hizmet yükünün hafifletilmesini sağlayabilir. Yaşlanan nüfusun arttığı bir dünyada, insanların sağlıklı ve bağımsız bir hayatı sürdürebilmesi önem kazanmıştır. Akıllı ev kavramı, yaşlı insanların kendi yaşam alanlarında bakımına yardımcı olan, kişisel bağımsızlığa ve sağlığın takip edilmesine, kişinin kendi yaşam ortamında olanak sağlayan bir yaklaşımdır. Destek teknolojileriyle donatılmış konutlarda algılayıcılar, uyarıcılar ve biyomedikal ekranların yer aldığı bir ağ ile veri toplanmakta ve işlenmekte, buna bağlı olarak yaşlıların sağlık denetimleri yapıp etkinlikleri denetlenebilir. Bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle sağlık, güvenlik ve bağımsız yaşam koşullarına destek veren çeşitli araçlar ve servisler geliştirilerek yaşlı insanların günlük etkinliklerinin uzaktan izlenmesi, yönetilmesi ve gerektiğinde müdahale edilmesi sağlanabilir.

5- Yaşlılara Hizmet Veren Bakım Personelinin Olumlu Tutumlarının Geliştirilmesi

Yaşlılara hizmet veren bakım personelinin olumlu tutumlarının geliştirilmesi ve sürekliliği, yaşlıya verilen bakımı iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için bakım personeli alımında kişilik profillerinin gözden geçirilmesi ayrıca kurumdaki oryantasyon programlarında yaşlı bakımı konularına da yer verilmesi yaşlıya verilen bakım kalitesinin ve değerin artırılması, yaşlı istismarlarının önlenmesi açısından önem arz etmektedir.

6- Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Artırılması

Yaşlıların sosyal ve psikolojik yönden geliştirilmesi için psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin artırılması gerekmektedir. Yetişkin bireyin yaşlılığa hazırlanması, yaşlının yaşadığı problemlerle başa çıkması, yaşlı bakımı yapan profesyonel elemanlar ve aile bireylerinin desteklenmesi ve güçlendirilmesi, yaşlıların toplumla uyum içinde huzurla yaşamalarını kolaylaştıracaktır. Yaşlılara sunulan psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde yaşlılara bireysel ve grupla psikolojik danışma verilebileceği gibi; gençlerle yaşlıları bir araya getiren çalışmalar yapılabilir.

7- Kültürel Ögelerin Göz Önünde Bulundurulması

Türkiye'de oluşturulacak yaşlı psikolojik danışmanlığı hizmetlerinde kültürel ögelerin göz önünde bulundurulması önemlidir. Batı literatüründe geliştirilen uygulamaların birebir bu hizmetlere eklenmesi yerine, kültürel süzgeçten geçirilerek bütünleştirmenin sağlanması ve hatta kültürel motifleri içeren yeni uygulamaların oluşturulması yaşlıların ruh sağlığı gelişimlerine büyük fayda sağlayabilir.

8- Yaşlı Danışma Merkezi Gibi Kurumların Oluşturulması:

Gerek yaşlı bakımı yapan kuruluşlarda psikolojik danışma ve rehberlik servisinin kurulması, gerekse yaşlıya hizmet veren başlı başına bir kurum oluşturulması (yaşlı danışma merkezi gibi) bu konuda atılacak önemli bir adımdır. Verilecek hizmetin verimli olabilmesi için psikolojik danışmanların amaca uygun bir biçimde eğitilmeleri gerekir. Böylece psikolojik danışmanlar aracılığıyla toplumda yaşlıların durumuna ve uygun yaklaşım tarzlarına ilişkin farkındalık sağlanabilir. Bu şekilde hem yaşlı birey hem de yaşlı bireylerle yaşayanlara kolaylıkla ulaşılarak ailelerin refah düzeylerine olumlu yönde katkı sunulabilir.

9- Yaşlı Bireylerin “Toplumla İlişkilerinin Sürdürülmesi

Yaşlı bireylerin “toplumla ilişkilerinin sürdürülmesi”, BM yaşlı ilkeleri arasındadır. Yaşlıların arkadaşları, yaşıtları ve genç kuşaklarla ilişkilerinin sürdürülmesi ve sürekliliği hem toplumsal hem de bireysel yararlar sağlamaktadır. Yaşlıların sosyal katılımı arttıkça mutluluklarının artmakta ve yalnızlıklarının azalacaktır. Buna dayanarak, ilgili aktiviteler yoluyla yaşlı bireylerin sosyal katılımını artırıcı olanak ve koşulların oluşturulması, devlet politikaları içinde yer alabilir.

KAYNAKÇA

- Altunay, Z. ve Özkul, M. (2022). Geçmişin Değeri Günün Sosyal Problemi: Yaşlılık ve Modern Toplumda Yaşlı Bakımı. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 13 (35) , 1012-1036.
- Alyılmaz, C. (2002). Orhun Yazıtları, Türkler, III, Ankara.
- Akyol, E. D. (2013). Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 7 (31) , 33-47.
- Doğan, İ. (2009). “Türk Toplum Yapısının Ana Öğeleri”, Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü: Atatürk Dönemi(1920-1938), I, Ankara.
- Erkul, A. (2002). Eski Türklerde Aile, Türkler, III, Ankara.
- Ertuğ, Z. (2000). İmaret, İslam Ansiklopedisi, c. 22.Güngör, Servet (2009). Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyetine Bir Hayır Örgütü: İstanbul Darülaceze Müessesesi, Türk İdare Dergisi, sayı 463-464.
- Kazıcı, Z. (1999). Osmanlı Devleti'nde İmaret, Osmanlı, V, Ankara.
- Selek Öz, C. ve Balta, S. (2020). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Güncel Sosyal Politikaların Analizi, Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 22 Sayı 1.
- Şahin Taşgın, N. ve Özel, H. (2011). Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Dönüşümü. Toplum ve Sosyal Hizmet, 22 (2) , 175-190.
- Terzioğlu, A., “Bimâristan”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bimaristan> (26.12.2022).
- Türkmen, B. (1987). Cumhuriyet Döneminde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Hizmet Müesseseleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Üz, K. ve Kara, B. (2022). Türkiye'de Sosyal Devlet Anlayışı ve Yaşlı Hakları, Milli Kültür Araştırmaları Dergisi, Cilt 6 Sayı 1.
- Yavaş, H., Rehber İlmihali, İstanbul 1986.
- Resmi Gazete, 14 Nisan 1930, Sayı 1471.
- Resmi Gazete, 30 Nisan 1963, Sayı 11394.
- Resmi Gazete, 27 Mayıs 1983, Sayı 18059.
- Resmi Gazete, 14 Haziran 1986, Sayı 19134.
- Resmi Gazete, 5 Nisan 1987, Sayı 19422.
- BCA 30.18.1.2.109.67.4
- BCA 30.18.1.2.166.45.15
- BCA 30.1.0.0.22.126.4
- BCA 30.1.0.0.51.308.1
- Türkiye İstatistik Yıllığı (1990), T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1992.
- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 1963.
- İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), Devlet Planlama Teşkilatı
- Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 1979.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), Devlet Planlama Teşkilatı
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2011 Yılı Faaliyet Raporu
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2013 Yılı Faaliyet Raporu
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Yılı Faaliyet Raporu
Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni Eylül 2022
<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>
<https://www.mevzuat.gov.tr/#anayasa>